Finanssineuvos Tanja Rantanen
Budjettineuvos Tero Tyni

Eduskunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Asia: VNS 6/2018 vp Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta

Maakunta- ja sote-uudistuksen jälkeenkin kunnalle jää vastuu asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyessä maakunnalle kunnalle jäisi edelleen vastuu asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on yhteydessä koulutukseen, liikunta-, ruoka- ja kulttuuripalveluihin, kaavoitukseen, liikennejärjestelyihin sekä muihin tehtäviin, jotka jäävät kuntien hoidettavaksi myös sosiaali– ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyessä maakunnille.

Maakunta- ja sote-uudistuksen myötä kuntia kannustetaan valtionosuusjärjestelmän kautta hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Kunnan valtionosuuden määrään vaikuttaa jatkossa myös se, miten hyvin se hoitaa tehtävänsä asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin on esitetty otettavaksi huomioon uutena kriteerinä huomioon maakunta- ja sote-uudistuksen yhteydessä uudistettavassa valtionosuusjärjestelmässä. Tarkoitusta varten esitetään noin 60 miljoonan euron valtionosuutta. Puolet tästä siirtyisi maakunnan rahoituksesta ja toinen puolikas kuntien valtionosuudesta.

Kuntakohtainen kerroin kuvaa kunnan toimintaa asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Kerroin määräytyy peruskoulutukseen, liikuntaan ja kunnan johtamiseen liittyvien, kunnan toimintaa kuvaavien toiminnallisten indikaattorien sekä toiminnan tulosta ja aikaansaatua muutosta kuvaavien tulosindikaattorien perusteella. Kerroin on alkuvaiheessa varsin monimutkainen, koska selkeitä, yksiselitteisiä kriteerejä ei tilastoista ole saatavissa tässä vaiheessa. Toiminnallisia indikaattoreita olisi 29 ja tulosindikaattoreita 8.

Kertoimen muodostumisen monimutkaisuuden takia on perusteltua, että ensi vaiheessa kriteerin kautta myönnettävä valtionosuus pysyy kohtuullisen pie-

nenä. Tilastoaineisto tullee parantumaan tulevina vuosina, jolloin kriteerin laskentaperusteita ja siihen osoitettavaa euromäärää tulee tarkastella uudelleen tulevissa valtionosuusuudistuksissa.

Maakunnan ja kuntien yhteistyö hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä on välttämätöntä

Kunnat vastaavat kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä myös maakunta- ja sote-uudistuksen jälkeen. Maakuntien tehtävänä on tukea kuntia ja tarjota niille asiantuntemusta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työn tueksi. Kuntien, maakuntien ja järjestöjen hyvinvointia ja terveyttä edistävien palvelujen yhteensovittamiseksi ja yhteistyön toteuttamiseksi tarvitaan selkeät hallinnonalojen rajat ylittävät rakenteet.

Kunnat päättävät monista tehtävistä ja toimista, joilla on ratkaiseva merkitys asukkaiden hyvinvointiin, osallisuuteen, työllistymiseen ja toimintakykyyn. Edistämällä hyvinvointia suunnitelmallisesti ja aktiivisesti parannetaan kuntalaisten elämänlaatua, lisätään työllisyyttä ja tuottavuutta sekä hillitään sosiaalisten ongelmien ja eriarvoisuuden kasvua. Hyvinvoiva ja aktiivisesti osallistuva kuntalainen on edellytys elinvoimaiselle kunnalle. Kunta hyötyy kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisestä ja sen myötä elinvoiman vahvistumisesta myös verotulojen lisääntymisellä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on pitkäjänteistä työtä, jonka tulokset näkyvät verotulojen kasvuna ja toisaalta myös korjaavien palveluiden kustannusten vähenemisenä useimmiten vasta vuosien viiveellä, mikä saattaa päätöksenteossa johtaa lyhytnäköisiin päätöksiin säästää ennaltaehkäisevistä palveluista. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin osaltaan vaikuttaa tätä korjaavasti.

Liikkumattomuudesta aiheutuvien kustannusten suuruus

Liikkumattomuus aiheuttaa kustannuksia yhteiskunnalle sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Lyhyen aikavälin suoriksi terveydenhuollon vuosittaiseksi kustannukseksi on arvioitu noin 600 miljoonaa euroa vuodessa. Lyhyen aikavälin terveydenhuollon kustannus muuttuu myös pitkän aikavälin kustannukseksi, ellei tilannetta saada muuttumaan. Liikkumattomuus aiheuttaa myös muita kustannuksia: lähinnä sairauspoissaoloista aiheutuvaa tuottavuuden alenemista ja erityisesti menetettyjä elinvuosia. Kun nämä kustannukset lasketaan mukaan, kustannukseksi saadaan 3,2 mrd - 7,5 mrd euroa vuodessa (Vasankari ym. 2018). Huomion arvioista on, että suurin osa liikkumattomuudesta aiheutuvista kustannuksista aiheutuu ennenaikaisista kuolemista.

Ennenaikaisten kuolemien kustannusvaikutuksien kustannusvaikutusten laskentaan liittyy kuitenkin laskentaoletuksia ja niihin liittyvää epävarmuutta; esimerkiksi Vasankarin tutkimuksessa ihmishengen laskennallisena arvona käytettiin 2,1 miljoonaa euroa, joka taas perustuu liikuntaviraston selvitykseen ”Kävelyn ja pyöräilyn terveysvaikutusten taloudellinen arviointi”.

Liikuntatoimen rahoitus ja sen kehittämistarpeet ja -mahdollisuudet

Selonteossa esitetään merkittävää lisäresursointia liikkumattomuuden ehkäisyyn; kokonaisvaikutukseksi on arvioitu olevan 2020-luvun alkuvuosina noin 120 miljoonaa euroa. Selonteossa kuitenkin todetaan, että selonteossa esitetyt resurssilisäykset ovat kaikilta osin ehdollisia ja niitä voidaan toteuttaa vain, jos liikunnan kokonaisrahoitusta lisätään budjettivarojen

kautta. Tästä on erikseen päätettävä ja sovittava esimerkiksi seuraavien hallitusneuvottelujen yhteydessä.

Selonteossa esitetään kestoltaan kolmen tyyppisiä lisäresursointeja: 37,5 – 44,5 miljoonan euron vuosittaisia pysyviä menolisäyksiä, 40 miljoonan euron edestä kertaluonteisia lisäyksiä sekä lisäksi kolmen vuoden kokeiluhankerahoituksia 13 – 16 miljoonalle eurolle per vuosi. Kokeiluihin kuluisi yhteensä siten 39 – 48 miljoonaa euroa, joiden edellytyksenä olisi vähintään muun toimijan, yleensä kunnan, 50 % omarahoitusosuus.

Valtiovarainministeriö suhtautuu varauksellisesti näin suuresti julkisia menoja kasvattaviin esityksiin. Jos kuitenkin esimerkiksi hallitusohjelman myötä panostuksia joiltain osin kasvatetaan, esitettävien asioiden osalta tulisi tarkastella mielellään tutkimusnäyttöön perustuen kahta kysymystä:

1. Saadaanko tällä lisäresursoinnilla aikaan liikunnan lisäystä niissä väestöryhmissä, jotka liikkuvat suosituksia vähemmän?
2. Minkä verran asiaan on järkevä panostaa: ylittääkö panostuksesta saatavat oletetut hyödyt siihen käytetyt resurssit? Onko panostus järkevä tehdä juuri tähän kohteeseen, vai olisiko oletettavaa, että lisäresursointi toisaalle tuottaisi enemmän hyötyjä?

Kokeilujen avulla voidaan saada lisätietoa sellaisista asioista, joiden tutkimusnäyttö vielä puuttuu. Esimerkiksi vanhusten liikunnan lisäämiseen esitetyt kokeiluhankkeet vaikuttavat mielenkiintoisilta ja tärkeiltä ottaen huomioon nykyinen ikärakenne.

Liikuntapaikkarakentamisen rahoitustarpeet ja rahoitusmallit

Liikuntapaikkoja rakennetaan pääasiassa kuntien toimesta, ja kustannuksista suuren osan kantaa kuntakenttä. Valtio tukee tällä hetkellä liikuntapaikkojen rakentamista noin 30 miljoonalla eurolla vuodessa. Selonteon mukaan liikuntavaikuttajilla on voimakas toive resursoinnin lisäämisestä ja siihen esitetään lisättäväksi 20 miljoonaa euroa kertaluonteisesti ja 10 - 15 miljoonaa vuodessa pysyvänä. Myös tähän lisäresursointiin valtiovarainministeriö suhtautuu varauksellisesti. Liikuntapaikkojen lisäresursointia perustellaan selonteossa tarpeen lisäksi sillä, että valtion tuella on monessa tapauksessa ratkaiseva käynnistävä vaikutus rakentamis- tai peruskorjaushankkeen käynnistymiselle.

Valtiovarainministeriö toteaa, että on tarpeen tarkastella, miten tuki voitaisiin kohdistaa nykyistä vaikuttavammin ja kestävämmällä tavalla. Yksittäisten kuntien hankkeiden tukemisen sijaan tukea pitäisi suunnata nykyistä enemmän alueellisiin hankkeisiin. Erityisesti väestökehitykseltään taantuvilla alueilla tarvitaan yhteistyötä yli kuntarajojen asukkaiden liikuntamahdollisuuksien ylläpitämiseen.